

Čovjeka nikada ne napada i zapravo ga je vrlo teško susresti u prirodi. Ponekad napada domaće životinje, no u Hrvatskoj su ti napadi rijetkost, posljednjih petnaestak godina bilježi se eventualno jedan do dva slučaja godišnje.

Magda i Dinko

UGROŽENE VRSTE

BALKANSKI RIS

Magda Sindičić dr. vet. med.
Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Risovi (rod *Lynx*) su zvijeri (Carnivora) iz porodice mačaka (Felidae), potporodice pravih mačaka (Felinae). Danas dva pripadnika roda ris žive u Sjevernoj Americi – kanadski (*Lynx canadensis*) i crveni ris (*Lynx rufus*), te dva u Europi – iberijski (*Lynx pardinus*) i evroazijski ris (*Lynx lynx*). Iberijski ris je danas prisutan samo u Španiji, dok evroazijski ris nastanjuje područja središnje Azije, Rusije te u Europi Fenoskandinavije, Baltika i Karpata, uz nekoliko izolovanih populacija u zapadnoj i jugozapadnoj Evropi. U većini područja zapadne i srednje Evrope ris je živio sve do početka 19. vijeka.

Nakon toga je uslijedio vijek ubrzanog izumiranja, te se vrsta do 20. stoljeća održala prvenstveno na planinskim i rijetko naseljenim područjima Evrope. Najvažniji uzrok izumiranja risa u Evropi je bilo proganjanje od strane čovjeka, no doprinijeli su i gubitak staništa te pad gustoće populacije plijena. Navedeni uzroci doveli su i do nestajanja risa s područja Dinarskih planina. Posljednji primjerci autohtonog risa ulovljeni su u Hrvatskoj 1903. godine, Sloveniji i Srbiji 1908, Bosni i Hercegovini 1911, te u Crnoj Gori 1913. godine. Autohtoni balkanski ris preživio je jedino u izolovanim planinskim područjima na granici između Albanije i Makedonije, a smatra se da manji broj životinja obitava i na području Kosova i Crne Gore, te postoje nepotvrđeni izvještaji o pojavljivanju u Srbiji i Grčkoj. Nema preciznih podataka o današnjoj brojnosti populacije balkanskog risa. Procjene govore o 40 do 80 životinja na području Makedonije i Albanije, dok je situacija još kritičnija u ostalim zemljama u kojima je zabilježeno povremeno pojavljivanje. Pod vođstvom švajcarskih, njemačkih i norveških organizacija, u Makedoniji i Albaniji 2006. godine je pokrenut projekt pod nazivom „Balkan Lynx Recovery Program“ (Program za oporavak balkanskog risa). Program provode Makedonsko ekološko društvo (MES) i Društvo za zaštitu i očuvanje prirodnog okoliša u Albaniji (PPNEA), a cilj njihovog zajedničkog rada je prikupiti podatke o statusu balkanskog risa, te razviti strategiju zaštite.

Početak sedamdesetih godina 20. vijeka zaživjela je ideja da se na području Kočevja u Sloveniji ponovno naseli ris kao lovna vrsta. Tako su u januaru 1973. godine tri mužjaka i tri ženke porijeklom iz karantina životinjskog vrta Stromovka u Ostravi (današnja Slovačka) dopremljene u karantin u Sloveniji. Ispuštanjem triju porodica risova, iz karantina u Kočevskom 2. marta 1973. godine nastala je reintrodukovana Dinarska populacija risa. Tri naseljene ženke su se prvih godina neometano razmnožavale, brojnost je rasla i populacija

je proširila svoje stanište u Sloveniji, te se ustalila u Hrvatskoj i u zapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Činjenica da su za reintrodukciju upotrebljene životinje iz slovačkih Karpata još uvijek je predmet prigovora lovaca, a zbog vjerovanja da je autohtoni ris bio znatno manji i da nije hvatao krupnu divljač. No, morfometrijska istraživanja dokazala su da ne postoje značajnije statističke razlike u veličini lobanja autohtonih i reintrodukovanih životinja.

Risovi (rod Lynx) su zvijeri (Carnivora) iz porodice mačaka (Felidae), potporodice pravih mačaka (Felinae). Autohtoni balkanski ris preživio je jedino u izolovanim planinskim područjima na granici između Albanije i Makedonije, a smatra se da manji broj životinja živi i na području Kosova i Crne Gore, te postoje nepotvrđeni izvještaji o pojavljivanju u Srbiji i Grčkoj. Nema preciznih podataka o današnjoj brojnosti populacije balkanskog risa.

Može se smatrati da je reintrodukovana populacija risa imala pozitivan trend u smislu porasta broja jedinki i u smislu prostornog širenja od reintrodukcije sve do sredine 1980-ih. Tada je populacija stagnirala na svom vrhuncu, a u 1990-im je došlo do početka kontinuiranog pada brojnosti. Smatra se da je posljednjih desetak godina brojnost risa u Dinaridima u padu, te da danas u Hrvatskoj živi najviše 40 do 60 životinja, a zajedno sa Slovenijom i Bosnom i Hercegovinom (Dinarska populacija) ispod 130. Glavnim uzrocima pada brojnosti smatra se nedostatak plijena, smrtnost uzrokovana ljudskim aktivnostima, te gubitak genske raznolikosti zbog parenja u srodstvu. Naime, značajan činilac u dinamici populacije risa u Dinaridima jest činjenica da su sve jedinke u zadnjih 37 godina (od reintrodukcije 1973) potomci samo tri naseljene ženke, koje su takođe bile u srodstvu. U tom razdoblju nastalo je maksimalno 18 generacija,

kod kojih je reprodukcija u srodstvu morala dovesti do velikog gubitka genske raznolikosti. Genska raznolikost predstavlja evolucijski potencijal vrste i važna je za sposobnost prilagođenja na promjene u okolišu. Parenje u srodstvu prvenstveno negativno utiče na sposobnost razmnožavanja – pad broja potomaka i postotak preživljavanja potomaka, zatim uzrokuje smanjenu otpornost na oboljenja, te različite morfološke degeneracije.

Evroazijski ris najveći je od četiri vrste risova. Masa odraslih jedinki kreće se u rasponu od 15 do 30 kg. Tijelo je pokriveno gustim krznom specifične tačkaste pigmentacije, a na vrhu šiljastih ušiju raste pramen (čuperak) crnih dlaka dugačkih do 4 cm.

Poređenje obojenosti krzna

Risovi, s izuzetkom ženki s jednogodišnjim mladuncima, žive samostalno unutar određenog prostora (teritorijalna su vrsta), a u kontakt s drugim jedinkama svoje vrste dolaze jedino u vrijeme parenja. Mužjaci ne sudjeluju u skrbi za mladunce, te se tokom sezone parenja međusobno takmiče za ženke. Evroazijski risovi pare se od februara do aprila, a nakon 69 dana gravidnosti ženka okoti od 1 do 4 (u prosjeku 2) slijepa mladunca. Mladi risovi se odvoje od majke nakon 10 mjeseci, te pronalaze vlastiti životni prostor. Podaci iz literature pokazuju da mogu preživjeti do 18 godina, no u prirodi nažalost uglavnom stradaju u prvim godinama života. Iznimno je visoka smrtnost mladunčadi do 1. godine života – oko 50%.

Glavna su im hrana parnoprstaši – srne, jeleni, divokoze, te mufloni. Sposobni su uloviti plijen 3 do 4 puta veći od njih samih, a manji plijen love samo ako većeg nema dovoljno, no moguće je da je manji plijen važan za mlade risove tijekom osamostaljivanja. Smatra se da su puhovi vrlo važan izvor hrane u godinama njihovog obilja. Ris lovi sam, a važan element uspješnog lova je iznenađenje, te plijen napada iz zasjede. Za uspješan lov ris se mora plijenu približiti na nekoliko metara jer plijen ne naganja, te ako napad ne uspije u 20 – 50 metara, odustane. Ukoliko ulovi krupniju životinju, poput srne koja je najvažniji plijen risa u Dinaridima, ne može ga pojesti odjednom već ostatke sakrije lišćem i zemljom te se njima hrani više dana. No, često mu životinje, poput medvjeda, lisice ili vrane, pojedju plijen pa mora ponovno u lov. Čovjeka nikada ne napada i zapravo ga je vrlo teško susresti u prirodi. Ponekad napada domaće životinje, no u Hrvatskoj su ti napadi rijetkost, posljednjih petnaestak godina bilježi se eventualno jedan do dva slučaja godišnje.

Upravo činjenica da je predator, da se hrani životinjskim vrstama koje su ekonomski važne čovjeku, bitno je utjecala na opstanak risa. U lovačkim krugovima risa od davnina prati status krvoločne zvijeri, a i danas kada je u Dinaridima opet doveden pred sam rub opstanka krivolov je i dalje prisutan. Nažalost, krivolov je teško dokazati, te počinitelji najčešće ostanu nekažnjeni. Hrvatska i Slovenija sarađuju u naporima da zaštite i očuvaju risa na području Dinarida, te u tu svrhu koordiniraju istraživanja i pripremljen je prijedlog zajedničkog Plana upravljanja Dinarskom populacijom risa. Razmišlja se i o mogućnosti ponovnog naseljavanja manjeg broja jedinki koje bi omogućile oporavak od posljedica parenja u srodstvu i stabilizaciju brojnosti ove prekrasne ugrožene vrste.

Ukoliko ulovi krupniju životinju, ne može ga pojesti odjednom, već ostatke sakrije lišćem i zemljom, te se njima hrani više dana

Lynx (genus Lynx) are the beasts (Carnivora) from the cat family (Felidae), subfamily of the real cats (Felinae). Autochthonous Balkan lynx survived only in isolated mountainous areas on the border between Albania and Macedonia, and it is believed that a small number of animals live in the area of Kosovo and Montenegro also, and there are unconfirmed reports about its occurrence in Serbia and Greece. There are no precise data about the present number of the Balkan lynx population.

Više podataka o istraživanju balkanskog risa možete pronaći na stranicama <http://www.kora.ch> i <http://www.catsg.org/balkanlynx/>, a o istraživanju Dinarske populacije na <http://dinaris.org>.

Magda Sindičić (rođena 1980).

2008. godine zapošljava se na Veterinarskom fakultetu kao znanstveni novak na znanstvenom projektu „Zdravstveni nadzor divljači“ na Zavodu za biologiju, patologiju i uzgoj divljači. Iste je godine upisala doktorat na Veterinarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje trenutno izrađuje **doktorsku disertaciju na temu populacijske genetike risa.**

Nacionalni PARKOVI

Časopis Nacionalnih parkova Crne Gore, godina II, broj 11, novembar-decembar 2010.

**UPOZNAJTE I POSJETITE
NACIONALNE PARKOVE CRNE GORE**

